
Reflexen

H. van den Belt

Reflexen maart 2017

‘Waarom zijn er nauwelijks deelnemers uit jouw achterban?’ vroeg een van de predikanten mij na mijn bijdrage aan de Groningse cursus voor de permanente educatie ‘Hou toch op over God!’ Hij dacht dat het misschien wel aan de titel zou liggen. In de cursus reflecteerden we als leden van het College van Bijzonder Hoogleraren op de vraag wat te doen als spreken over God niet lukt en niet landt. Is die thematiek voor predikanten uit de Gereformeerde Bond niet herkenbaar? Of wekte de – overigens door mij bedachte – prikkelende titel inderdaad vervreemding in de hand?

Uiteraard ging het niet om een stelling die wij zouden willen verdedigen, maar om een breed gevoel in de samenleving waarin het spreken van de kerk over God en de Bijbel nauwelijks nog serieus genomen wordt. Titels als *Bloedboek* – Dimitri Verhulsts hervertelling van bijbelse geschiedenissen en ‘Rot op met je religie’ – een discussieprogramma van de EO – kenmerken de sfeer in onze cultuur.

Godsbesef

Tijdens het najaarscolloquium over hetzelfde onderwerp had ik het pijnlijke contrast geschetst dat ik ervaren had toen ik vorig jaar thuiskwam van de zendingsdag van de GZB. Rondom het thema ‘De kerk begint opnieuw’ deelden zendingswerkers uit Europa hun ervaringen met de ruim duizend aanwezigen. Vita Taja vertelde hoe zij in de vrouwengevangenis in Tirana een gemeente stichtte. Samuel Foucachon, predikant in het Quartier Latin in Parijs, legde uit hoe hij de gereformeerde eredienst zo weet vorm te geven dat het postmoderne Fransen aanspreekt. Bemoedigend. Blijkbaar is het ondanks de secularisatie – het atheïsme in Albanië en de laïcité in Frankrijk – toch mogelijk om zinvol te spreken over God.

Thuisgekomen las ik in de bijlage bij *Trouw*, ‘Letter & Geest’, een essay van Frits de Lange: ‘En God sprak: Ik besta niet.’ Wat een contrast. De Lange bepleitte daarin een christendom zonder religie en zonder transcendente God: ‘Er is geen tweede wereld achter of boven deze, we hebben er maar een. Het leven heeft geen hoger doel of zin dan dit leven zelf.’

Zijn essay wijst de weg van een radicale vrijzinnigheid als enige begaanbare voor het christendom. De onuitgesproken suggestie is dat we de verlegen-

heid met het spreken over God voorbij kunnen komen als we het confessio-nale theïsme loslaten. Maar helpt dat echt?

De verlegenheid met het spreken over God komt niet in de eerste plaats door de vijandigheid in de samenleving, maar door de crisis in de kerken. Zij is een gevolg van de vervaging van het godsbesef en van het heilige in de kerk. Als je zelf niet meer gelooft in de almachtige Vader die hemel en aarde geschapen heeft, als je er zelf niet meer heilig van overtuigd bent, dat God in Christus de wereld met Zichzelf verzoend heeft, als God niet bestaat, maar slechts gebeurt, houd dan inderdaad maar op met spreken over God.

In plaats van een voortdurende terugtrekkende beweging, die ons uiteindelijk doet wankelen op de rand van de afgrond van het agnosticisme, kan de kerk bij het belijdend spreken over God beter zoeken naar de wijze waarop God, die zich aan niemand onbetuigd laat (Hand. 14:17) en in wie wij leven, ons bewegen en bestaan (Hand. 17:28), present is in de wereld om ons heen en concrete mensen aanspreekt.

De vrijzinnige aftocht naar het agnosticisme is geen oplossing, maar onderdeel van het probleem. Juist de kerk in een zendingssituatie kan ons leren opnieuw vrijmoedig te spreken over God, vooral in contexten zoals in West-Europa waar de kerk weer opnieuw moet beginnen. Misschien is dat wel het geheim: steeds terug naar een nulpunt om alleen Christus over te houden.

Er leeft, ondanks de tegenkrachten van een seculiere cultuur met een uitgesproken materialisme of naturalisme, diep in het hart van ieder mens een besef dat er een God is die aan alles voorafgaat en die alle dingen draagt door zijn kracht. Het godsbesef is niet onuitwisbaar, maar daar moet je wel moeite voor doen. In plaats van toe te geven aan de ontkenning van dat besef, zou de kerk moeten proberen dat besef bloot te leggen en aan te wakkeren.

Joost Zwagerman

Tijdens de PE-cursus die aansloot bij het thema van het najaarscolloquium borduurde ik op die gedachte voort aan de hand van Joost Zwagermans gedichtenbundel *Wakend over God*. De aanleiding om voor het thema van de kerkelijke verlegenheid met het spreken over God te kiezen lag namelijk in de opvallend positieve reacties op de publicatie van deze bundel van de in september 2015 door zelfmoord omgekomen essayist.

Hoe kan het, zo vroegen wij ons als Groningse hoogleraren af, dat er in de cultuur ineens onbekommerd over God gesproken wordt tot in 'DWDD' aan toe, terwijl het spreken over God door de kerk zo verdacht is in de samenleving en in de kerk tot verlegenheid leidt?

Het was intrigerend en confronterend om mij ter voorbereiding op de PE-cursus te verdiepen in de genoemde dichtbundel. Wie is de God van Zwager-

man nu precies? Kun je zijn onmiskenbare godsbesef en indringende godsbeelden linken aan de klassieke noties van de algemene openbaring?

Voor dat laatste wendde ik mij tot de samenvatting en verwerking van dat thema door Jan Veenhof in zijn nieuwste publicatie *De kracht die hemel en aarde verbindt* (2016). Geïnspireerd door Herman en Johan Herman Bavinck, legt hij de vinger bij de universele tegenwoordigheid van de Geest. Volgens Veenhof geeft deze ‘algemene openbaring’ ook kennis aangaande bepaalde aspecten van Gods zijn en handelen, die wij niet direct uit de bijzondere openbaring kunnen afleiden. Omdat die algemene openbaring zich volgens hem vaak voltrekt als een persoonlijke ontmoeting of een gesprek met de onbekende God, relativeert hij het scherpe onderscheid met de bijzondere openbaring in Christus en de Schriften.

Wat gebeurt er nu als we de gedichten van Zwagerman duiden als een vorm van of een reflectie op Gods algemene openbaring die zich voltrekt als een gesprek? In de eerste plaats valt dan de afwezigheid van God sterk op. Het eerste gedicht ‘Contact’ beschrijft hoe Zwagerman, of liever de naamloze ik-figuur uit de bundel, door een zwijgende God wordt opgebeld. Hij hoort alleen de ademhaling. Als hij terugbelt, klinkt de voicemail: ‘Hallo met God, Ik ben er niet. / Laat naam noch boodschap achter / Ik bel nooit terug. Leef rustig verder / wacht desnoods tot piep, maar zwijg.’

Daarmee geeft Zwagerman treffend een breed agnostisch gevoelen weer. Het beeld van de telefoon waar je in praat zonder zeker te weten of er aan de andere kant van de lijn iemand luistert, is ook voor kerkmensen wel herkenbaar. Toch klinkt in deze poëzie onmiskenbaar een diep en soms wanhopig verlangen naar een ontmoeting met God door.

Dat doet denken aan de door Jan Veenhof aangehaalde woorden van Johan Herman Bavinck: ‘dat er in ieder mensenleven, hoe ongemerkt ook en hoe geruisloos ook, zich een gesprek afspeelt tussen die mens zelf en dat Woord, dat overal om hem heen is, dat hem altijd begeleidt, dat zijn gehele leven omvangt’ (*Religies en wereldbeschouwingen*, 140). In ieder geval illustreert deze bundel dat de woorden van Augustinus over het onrustige hart dat alleen rust vindt in God nog altijd actueel zijn, zelfs voor de hoge cultuur in een postmoderne context. Zoeken naar God mag weer.

God die niet bestaat

Dit zoeken naar God vraagt om een hernieuwde doordenking van de algemene openbaring. Niet alleen omdat het er volgens Veenhof en Bavinck zo hoogstpersoonlijk aan toegaat, maar vooral ook omdat die openbaring in de klassieke theologie nogal intellectueel is ingekleurd. De geschapen werkelijkheid verwijst naar de Schepper en via apologetische argumenten en godsbewijzen kan

plausibel gemaakt worden dat God bestaat. Zulk filosofisch spreken over God overtuigt misschien enkelen en versterkt bij veel christenen het besef dat geloven niet onredelijk is, maar het staat toch ver af van de sporen van godsbesef die in de cultuur aanwezig zijn. De God waar sommigen in onze cultuur harts-tochtelijk naar op zoek zijn, is niet die van de filosofen. De algemene of universele openbaring is de openbaring van Hem die ons komt hinderen, zoals Gijsbert van den Brink en Kees van der Kooi in *Christelijke dogmatiek* hun hoofdstuk over de openbaring titelen.

Mystiek doet het beter dan apologetiek. Dat was ook mijn eigen ervaring toen enkele deelnemers wat afhaakten bij mijn 'dogmatische' college over de algemene openbaring en doorvroegen of ik zelf geraakt was door de poëzie van Zwagerman. Natuurlijk sluit de poëtische emotie de theologische reflectie niet uit, maar het wordt allemaal al snel te theoretisch en dogmatisch, zelfs binnen de kerk.

De vorm waarin God zich aan niemand onbetuigd laat is mede afhankelijk van de specifieke culturele context waarin de 'universele openbaring' landt. Er vindt een soort inculturatie of accommodatie plaats, niet alleen van het evangelie, maar ook van de algemene openbaring waarin God zich genadig voegt naar de heersende cultuur. Maar als de kerk bij het spreken over God dan de notie van die algemene openbaring wil verdisconteren, dan zal zij ook meer moeten inzetten bij de hunkering naar de onbekende en onbereikbare God en bij de notie van het on vervuld verlangen, dan bij natuur en geschiedenis die zich aan de mens als redelijk en zedelijk schepsel opdringen als Gods vingerafdrukken. God hindert en stoot mensen in een postmoderne cultuur blijkbaar aan als de afwezige God, als de God die niet bestaat. Of in de woorden van Zwagermans gedicht 'Bestaan': 'Hij is er niet. / Hij is alomvattende / afwezigheid. / Erg is dat niet. / Ik ben er evenmin.'

Misschien sluit deze vorm van negatieve godservaring nog wel het beste aan bij de mystieke traditie van de *via negativa* die zwijgt over het diepste geheim van Gods wezen en alleen stamelt over hoe en wie God niet is.

God is naamloos, want niemand kan iets over Hem zeggen of weten. [...] Zeg ik: God is goed – het is niet waar, ik ben goed, God is niet goed! [...] Zeg ik: God is wijs – het is niet waar, ik ben wijzer dan Hij! Ik zeg verder: God bestaat – het is niet waar, hij is eerder een boven alles bestaand bestaan en een boven alles bestaand niet-bestaan.

Zo schrijft de middeleeuwse mysticus Meister Eckhart over zijn geloof in een God die niet bestaat. Als je daarmee bedoelt dat God alle aardse bestaan en alle begrip te boven gaat, dan valt er nog wel mee te leven...

Opperwezen

Daarnaast valt het echter ook op dat de onbekende Afwezige in de poëzie van Zwagerman nogal ruwe en rauwe trekken heeft. De uitgever kondigt de gedichten aan als een beschrijving van een geloofsstrijd, van een gevecht met het Opperwezen, een God die soms 'oudtestamentisch streng' straft. *Wakend over God* bezingt een 'gevecht met de Engel'.

Dat Opperwezen is pan-en-theïstisch alomtegenwoordig; volgens Zwagerman zelfs in de linkerteelbal van een gestroopte haas ('Alles'). De God die 'zelfmoord pleegt / omdat Hij zijn aanstaande schepping vreest' dat is volgens het gedicht 'Dood' de oerknal geweest. God en de werkelijkheid vloeien samen.

De mens is bij Zwagerman niet een schepsel, geschapen naar Gods beeld en gelijkenis die een relatie van afhankelijkheid en vertrouwen met Hem heeft, maar een voortvloeisel van God. De schepping is theologisch gezegd eerder een emanatie dan een wilsgedaan. De mens is 'Gods diarree' ('Heelal') of een uitgeperste puist op Gods gezicht; 'Ik sterf in Hem doordat ik uit Hem spuit' ('Genade'). Poëzie moet je natuurlijk niet kapotanalyseren, maar als je aan de hand van zo'n gedichtenbundel het overgebleven godsbesef in een postchristelijke cultuur wilt opsporen, dan heeft dat godsbesef onmiskenbaar heidense trekken.

Dat komt ook tot uiting in de voortdurende wisseling van het perspectief tussen de ik-figuur en God. Je weet soms niet wie naar wie verlangt en wie wiens bestaan betwijfelt. God en ik vloeien voortdurend in elkaar over en wisselen van rol. Dat is typerend voor postmodern godsbesef, God is niet meer transcendent, maar immanent, of liever gezegd, Hij en ik zijn het beiden allebei.

Ook Jan Veenhof pleit trouwens voor het verstaan van Gods presentie als een vorm van pan-en-theïsme, een universele aanwezigheid van de Geest van God in de geschapen werkelijkheid, als blijvend inwonend levensprincipe van al het geschapene. 'De Geest bewerkt het ontstaan, voortbestaan en functioneren van alle onderdelen van de schepping' (*De kracht die hemel en aarde verbindt*, 79).

Het lijkt mij eerlijk gezegd verstandig om op dit punt toch wat meer tegen-gas te geven tegen de huidige cultuur. Te gemakkelijk vervaagt in het pan-en-theïsme het fundamentele onderscheid tussen Schepper en schepsel. Het is onhelder waarin het verschilt van het pantheïsme. Bovendien is het eigenlijk overbodig als we met de gereformeerde traditie de alomtegenwoordigheid van de Geest van Christus belijden (het *extra-calvinisticum*). Daarvoor hoeven we het pan-en-theïsme wat mij betreft niet van stal te halen.

De Heilige Geest is de Geest van de gekruisigde en opgestane Christus. Alleen zo kunnen we de verwarrende vermenging van Gods Geest met allerlei

andere geesten voorkomen. Het afwezige Opperwezen waar Zwagerman mee worstelt en naar verlangt, verwijst weliswaar naar God die zich aan niemand onbetuigd laat, maar het is niet een op een de God van Abraham, Izak en Jakob, het is niet precies dezelfde als de Vader van Jezus Christus. Hoe zou dat ook kunnen? De religieuze mens vangt wel signalen op, maar vertekent en verdringt die ook altijd. Hij vervangt de Schepper door en verwacht Hem met het schepsel.

Verlosser

Dat blijkt wellicht het duidelijkste als de God over wie Zwagerman waakt, gewelddadige trekken krijgt en als een inbreker en moordenaar de ik-figuur van het leven berooft: 'Er klinkt gejang, / dat is de hond. God is nu in huis. De / moord wordt zeer snel afgerond' ('Grond'). Zwagerman vermengt niet alleen Schepper en schepping, maar – en dat gaat meestal samen op – ook God en het kwaad.

Het voor mij meest aanstootgevende gedicht heeft als titel 'Verlosser'. Daarin verwoordt Zwagerman het werk van Christus in seksueel geladen poëzie en suggereert hij dat de vier evangelisten 'mooie praatjes' over Hem verspreiden. Over welke God gaat het hier, is dit de God van de oerkracht, van de aan Asjera, de moedergodin van Kanaän, gewijde falluspalen? In ieder geval scheiden de wegen, net als ooit op de Areopagus uiteindelijk bij de persoon en het werk van Christus, die in zwakheid afdaalde naar deze wereld om te zoeken en zalig te maken wat verloren was. Dat evangelie van verlossing door de zwakheid van het kruis is ook in de huidige – voor het onbestaande en afwezige Opperwezen open – cultuur een dwaasheid en een ergernis.

Bij het spreken over God mogen we zoeken naar sporen van universele openbaring, ook in een postchristelijke cultuur, maar daarbij moeten we wel bedenken dat het evangelie altijd ook weerstand oproept, bij onszelf, in de kerk, en in de wereld om ons heen. Als God geen plaats maakt voor zijn Zoon, zal er nooit en te nimmer plaats voor Hem zijn.

Intussen komen de donkere kanten van dood en verderf, van vloek en oordeel in de bundel van Zwagerman nadrukkelijk aan de orde. Misschien moeten we bij het kerkelijk spreken over God in de huidige cultuur ook waken voor een al te lief en vriendelijk beeld van een therapeutische god die altijd voor je klaarstaat.

Bij Zwagerman, die een verklaard tegenstander was van zelfdoding en toch – tragisch – een eind aan zijn leven maakte, is de dood nog wel een laatste vijand. Hij houdt die vijand en het Opperwezen niet uit elkaar, maar hij worstelt wel en vecht ook. In die zin staat hij dicht bij het geheim van het evangelie dan de vrome humanisten die ons met hun gladde reclamepraatjes – tegen-

woordig zelfs ondersteund door Pieter van Vollenhoven – voorspiegelen dat we alleen waardig sterven als we er zelf een eind aan maken.

De ruwheid en rauwheid van deze bundel waaruit soms ook wanhoop spreekt, zou ons voorzichtig kunnen maken om de algemene openbaring niet uitsluitend te verbinden met de platonische ideeën van het goede, het ware, en het schone, maar ook met de misère en de ellende die er in de geschapen werkelijkheid aanwezig zijn. Ook in het lijden – Gods megafoon – laat Hij zich aan niemand onbetuigd. Als het aankomt op de verlossing uit dat lijden en die dood, dan blijkt ook uit deze bundel weer dat de universele openbaring geen zicht geeft op Christus die als zwakke en kwetsbare Verlosser zichzelf heeft ‘doodgeliefd’.

Theologie als wetenschap

Er is nog een heel andere reden om na te denken over de notie van de algemene openbaring en dat is de steeds terugkerende discussie over de aard van de theologie als wetenschap. Het grote probleem van de theologie – als spreken over God – aan een wetenschappelijke instelling is immers het impliciete of expliciete beroep op openbaring. Dat beroep wekt de indruk dat het gaat om een soort esoterische kennis, prima voor kerk en seminarie, maar niet voor de openbare universiteit.

Een oplossing voor dit probleem is de beperking van de theologie tot het spreken over dat wat er over God gezegd wordt, zonder over God zelf te spreken. Nu is bescheidenheid een theologisch deugd en leert de gereformeerde traditie ons ook dat al ons spreken over God slechts pelgrimstheologie is, maar als we “God” tussen aanhalingstekens plaatsen, dan onderscheidt de theologie zich niet meer van religiewetenschap. De religiewetenschap kan zichzelf vervolgens net zo goed opdoeken en verdelen over de bestaande menswetenschappen. Dan is het einde oefening, zoals de recente geschiedenis in Leiden en Utrecht illustreert.

Religiewetenschap koestert soms de theologie nog, vooral uit welbegrepen eigenbelang, maar wil haar zo veel mogelijk inhoudelijk uitkleden. Het rapport *Klaar om te wenden* van de KNAW definieert theologie als ‘de kritische, systematische en methodische reflectie op het geloofsgoed van een religie [...] al dan niet vanuit een normatieve verbondenheid.’ Het meest wezenlijke dat de theologie van de religiewetenschap onderscheidt is blijkbaar de beperking tot een religie.

Misschien helpt het als we openbaring niet exclusief en barthiaans verstaan als openbaring in Christus of meer klassiek gereformeerd als openbaring in de Schrift. Theologie is niet alleen reflectie op de bijzondere openbaring, maar ook op de algemene openbaring of op de ‘algemene’ kant van de bijzondere

openbaring in de menselijke reacties en reflecties daarop. Die menselijke kant is een met de religiewetenschappen gedeeld object, denk aan de overeenkomsten in het empirisch onderzoek tussen de praktische theologie en de psychologie en sociologie. Door het openbaringsbegrip te verbreden trek je de religiewetenschap in de richting van de theologie, in plaats van andersom.

Religiewetenschap en theologie hebben op een 'materieel niveau' veel gemeenschappelijk. Het is niet zo dat de theoloog beschikt over een esoterische bron van informatie die alleen voor gelovigen toegankelijk zou zijn.

Op een 'methodologisch niveau' verschilt de theologie echter van de religiewetenschap vanwege de kritische reflectie op de theologische inhoud vanuit een gedeelde normativiteit. De theoloog analyseert niet alleen wat Maarten Luther gezegd heeft en waarom, maar vindt er ook iets van op grond van een gedeelde confessionele verbondenheid.

Dat kun je een binnenperspectief noemen, als die term maar niet een stiekeme ondertoon krijgt van vooringenomenheid. Iedereen heeft immers een bepaald perspectief. Het theologische 'binnenperspectief' is een variant van wat antropologen een emic-perspectief noemen; je neemt als onderzoeker je uitgangspunt in het perspectief van de bestudeerde cultuur. Een etic-perspectief benadert daarentegen de bestudeerde cultuur van buitenaf en begint met algemene concepten en ideeën. Dus zelfs in het geëngageerde theologische gesprek is de theologie helemaal niet zo uitzonderlijk als soms wel gedacht of gesuggereerd wordt.

Reuzenzwaai

Juist vanuit de theologische notie van de algemene openbaring zou je echter ook op een 'epistemologisch niveau' met een reuzenzwaai moeten reflecteren op de aard van al onze kennis. Niet alleen de theologie, maar elke wetenschap is uiteindelijk bezig met de bestudering van de openbaring, met het nadenken van de gedachten van God. Om het met de woorden van Herman Bavinck te zeggen: de schepping, onderhouding en regering van de wereld vormen een machtige, voortgaande openbaring van God (*Gereformeerde dogmatiek*, 1:278). Daarom is alle ware kennis over de schepping en de geschiedenis een heroverweging van de gedachten die de Schepper in de schepping belichaamd heeft. Alle kennis rust in de openbaring.

De universiteit is de plek bij uitstek waar het debat over de verschillende wereldbeelden en perspectieven op de werkelijkheid moet plaatsvinden. Als het gesprek over de grondslagen van onze kennis en over de uiteindelijke zin van onze kennis daar niet meer kan plaatsvinden, waar kan het dan nog wel gevoerd worden? Juist omdat de verdringing van de theologie uit de openbare academische context een symptoom is van een bredere verschraling van het

debat over de meest wezenlijke vooronderstellingen van onze kennis, moet de theologie zelf niet meegaan in die terugtrekkende beweging.

Het is juist de gereformeerde theologie die samenhang ziet tussen Gods algemene openbaring in de schepping en de geschiedenis en zijn bijzondere openbaring in Christus en in de Schriften. De kennis van God de Schepper is wel onderscheiden van die van God de Verlosser, maar het is kennis van dezelfde God.

Volgens Herman Bavinck berust voor de christen de overtuiging van de betrouwbaarheid van alle kennis op het geloof, dat het dezelfde *Logos* is, die de werkelijkheid buiten ons en de wetten van het denken in ons schiep. De wereld is een belichaming van Gods gedachten; zij is een boek waarin de schepselen als letters zijn. Het is geen schrijfboek waarin wij onze ideeën projecteren, maar een leesboek waarin we kunnen leren kennen wat God erin heeft opgeschreven (*Gereformeerde Dogmatiek* 1:205-206).

Ook scheikunde en biologie, wiskunde en informatica behoren tot het terrein van de openbaring. De wetenschap herontdekt wat de Schepper in de schepping heeft gelegd. Vanuit deze visie op de algemene openbaring is de theologie niet slechts een afgeleide vorm van godsdienstwetenschap die om historische en pragmatische redenen getolereerd moet worden aan de universiteit, maar kan zij een belangrijke bijdrage leveren aan de bezinning op de aard van de wetenschap. Vanuit de notie van de algemene openbaring kan de theologie net als de filosofie helpen bij de bezinning op de aard van onze kennis en hoeft zij zich niet terug te trekken in een isolement. Dat isolement staat in ieder geval haaks op de katholiciteit van de gereformeerde theologie.

Dat is voor mij het diepste motief om op te komen voor de theologie aan de openbare universiteit en geen terugtrekkende beweging te maken naar een seminarium in de bossen rond Utrecht. De theologie wordt momenteel steeds meer verbannen naar confessionele instellingen, maar van den beginne is het zo niet geweest. De gereformeerde theologie wil ook katholiek zijn in het gesprek met de andere wetenschappen, ook als in onze cultuur haar stem gemakkelijk wordt gesmoord. De katholiciteit van de gereformeerde theologie is een principieel argument om verbonden te blijven aan de openbare universiteit.

Felicitaties

Of de theologie nu wetenschappelijke reflectie op de bijzondere algemene of de algemene bijzondere openbaring of niet, feit is wel dat de oogst aan oraties en dissertaties in de afgelopen periode erg groot is. Ik mag allereerst drie collega's feliciteren met de aanvaarding van hun ambt als hoogleraar.

Op donderdag 3 november leidde collega Wim Moehn ons onder de titel

‘Focus op de kerkvaders: Guido de Brès’ theologische scholing in de vroegmoderne tijd,’ rond in de bronnen van de Nederlandse Geloofsbelijdenis aan de hand van het geschrift van De Brès uit 1555 *Le baston de la foy chrestienne*. We zien uit naar zijn verdere onderzoek en wensen hem een heel gezegende tijd toe aan de Protestantse Theologische Universiteit waar hij inmiddels al redelijk ingeburgerd is.

Bram de Muynck is al enkele jaren lector aan Driestar educatief in Gouda en is per 1 september 2016 benoemd als bijzonder hoogleraar aan de Theologische Universiteit Apeldoorn. In zijn oratie, getiteld ‘Christelijk leraarschap tussen presentie, vorming en werkelijkheid’, kwam hij in verbondenheid met pedagogen uit de gereformeerde traditie op voor een ‘bevindelijke pedagogiek’ die in de opvoeding wil leren reflecteren voor het aangezicht van God door de Schriften met hoofd en hart te verstaan. We hopen dat deze nieuwe verbinding tussen Gouda en Apeldoorn vruchtbaar zal zijn voor de gereformeerde theologie en voor het christelijk onderwijs.

De generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken stemde in met de benoeming van Arnold Huijgen als hoogleraar systematische theologie en van Maarten Kater als hoogleraar praktische theologie. Beide collega’s van harte gefeliciteerd. Bij zijn inauguratie stond Kater stil bij de communicatie van het Woord in de prediking onder de mooi allitererende titel ‘Liever langer luisteren.’ Hij noemde de gemeenschap (*communio*) die ontstaat door de communicatie van Gods Woord dé focus van de praktische theologie. We zien uit naar de oratie van Huijgen en wensen beide collega’s nog vele vruchtbare jaren toe in de beoefening van de academische gereformeerde theologie.

Dan zijn er ook nog zes promoties – uit de achterban van ons tijdschrift – die ik met een hartelijke gelukwens wil vermelden. Op 14 september promoveerde Harmen van Wijnen, voorzitter van het college van bestuur van de Christelijke Hogeschool Ede op een proefschrift getiteld ‘Faith in Small Groups of Adolescents. Being Together as a Basic Given’ (PThU, Amsterdam). Eleonora Hof, beleidsmedewerker bij de Gereformeerde Zendingsbond, verdedigde op 30 november haar proefschrift ‘Reimagining Mission in the Post-colonial Condition’ (PThU, Amsterdam). Op 14 december promoveerde Kees de Groot, Nederlands Gereformeerd predikant te Nunspeet en docent homiletiek aan de TUA op de studie ‘Erasmus Sarcerius’ Pastorale (1559) en de vorming van predikanten in de zestiende eeuw.’ Hans van den Herik, predikant in Moerkapelle, promoveerde op 16 december bij de collega’s Van den Brink en Peels op een studie naar de slothoofdstukken van Ezechiël: ‘Een woonplaats voor de Heilige: Onderzoek naar de strekking en relevantie van Ezechiël 40-48 vanuit een christelijk-theologische optiek, (VU). De Japanse theoloog en kerkplanter in Taiwan, Isomi Saito, verdedigde op 19 december een historische

studie naar de adoptie onder de titel 'The Divine Adoption in the Confessions of the Reformation Period' (VU), tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van de promotoren De Boer en Van Vlastuin. Willem Peene, hervormd predikant in Kootwijkerbroek, promoveerde op 12 januari in Leiden op een studie naar het leven van een van de samenstellers van de psalmberijming van 1773: Josua van Iperen (1726-1780).

Al met al een heel mooie lijst met proefschriften van mensen die door ijverige studie vaak naast het predikantschap of ander werk een wezenlijke bijdrage hebben geleverd aan de wetenschappelijke theologiebeoefening. Hun publicaties zullen te zijner tijd inhoudelijk wel in ons blad besproken worden.

Ik hoop dan ook van harte dat de echte reden van de afwezigheid van predikanten bij de permanente educatie daarin gelegen is dat zij allemaal zelf druk aan het studeren zijn. Er is toch niets mooier dan om Gods gedachten na te denken, ook in een cultuur die van Hem losgeraakt is, maar nog niet door Hem losgelaten wordt.